

Jelka Mrak Dolinar

Brazde mojega življenja

DRUŽINA
Ljubljana 2009

Spremna beseda

Avgusta 2005 me je presenetil telefonski klic iz tuje ne. Bilo je pet mesecev po ovadbi Mitje Ribičiča zaradi suma genocida, ko sem kot televizijski novinar spremljal mencanje odgovornih iz sodne veje oblasti. Na drugi strani žice se je oglasil odločen glas starejše gospe – takrat sem spoznal Jelko Mrak Dolinar iz Špitala na avstrijskem Koroškem. Iz njenih besed je velo ogorčenje zaradi poročanja številnih medijev, ki, kot je rekla, ščitijo Ribičiča in njegovo početje. Takoj sem zaslutil, da je gospa žrtev in hkrati dragocena priča časa in dogodkov, ki sem jih kot novinar želel osvetliti. Odločena razkriti svojo izkušnjo, me je povabila v Špital, kjer sva s snemalcem posnela njeno pričevanje o bivanju v zaporu in posebej o Ribičiču, ki ga je tam večkrat srečala. Ko se je po šestih mesecih zapora obetala amnestija, se Jelka živo spomni, kako je major Ribičič odločil, da morata Mrakovi sestri nazaj v zapor: »Veste, on je bil strah in trepet za vse; kjer se je pojavil, smo vedele, da ne bo nič dobrega.« V Ljubljanskih zaporih je pozneje z okna opazovala nalaganje zapornikov na tovornjak: »Vmes je bil Mitja Ribičič v svoji uniformi, da bi vse potekalo 'v redu', in v tistem trenutku sem napravila križ za temi trpini, ker sem vedela, da gredo v smrt.« Njeno kratko pričevanje na televiziji se je končalo z izjavo, ki je kot moralni

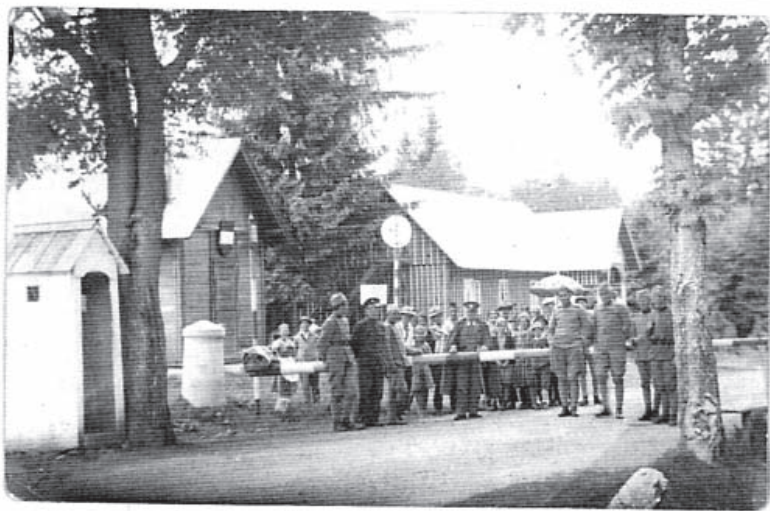
Uvod

Čas celi rane, toda spomin na lepo preživete dni kot tudi bridek spomin na težke dni, polne trpljenja, ostane, pa čeprav v malo zamegljeni podobi.

Veliko je bilo že napisanega o trpljenju našega naroda med okupacijo in o tem, koliko hudega mu je povzročil okupator. Le malo pa je napisanega o tem, kako je ves ta čas, kot dodatek k hudemu, stalinistični bič v roki brata začel najbolj surovo morijo v imenu svobode.

To je bila najgrša maska za dosego cilja: podvreči naš narod komunizmu. Vse pisanje se mi zdi kot strupen pi-hljaj vetra, saj grozot tistih dni ni mogoče opisati tako, kot so se v resnici dogajale. To so bili dnevi, ki so od ure do ure spreminjali življenje, premetavali človeka in ga postavljali pred življenjske odločitve, na katere sam ni imel vpliva, niti ni mogel kaj spremeniti. Življenja so padala brez sodb, na cesti, v breznihi, po volji morilca oziroma Udbe.

Ni čudno, če se je po prevzemu oblasti s strani komunistov vse to dogajalo, saj se je uresničila napoved dveh slovenskih »Neronov«, Kardelja in Ribičiča. Edvard Kardelj je že leta 1938 povedal, da se bo vojne, če do nje pride, komunistična partija udeležila samo, če bo imela



Mejna nadzorna točka na Korenskem sedlu leta 1925

Prvo sojenje

Dne 9. oktobra 1945 sva s Kristo dobili vabilo za obravnavo – brez obtožnice. Čez teden dni, 17. oktobra, je bila razprava. Vsa soba se je odpovedala vodi, da sva si lahko po petih mesecih umili lase. Tako sva v spremstvu paznika odšli na obravnavo.

Sprejela naju je nabito polna dvorana kričačev, ki so vpili: »Izdajalke, izdajalke ...« Bili sva brez odvetnika. Nekaj časa sva jih uporniško prepričevali, da ni res, kar nama očitajo. V hipu sva spoznali, da se morava braniti, ker je vse laž.

Zavedali sva se, da gre za res. Toda nihče naju ni poslušal, nihče nama iz podivjane množice ni prisluhnil. Sodnik je poslušal lažnive priče in jim postavljaj za naju škodljiva vprašanja. Naju ni poslušal, niti ni poskušal razumeti in naju kaj pozitivnega vprašati.

Tako sva spoznali, da naju poleg lažnivih prič obremenjujeta tudi tožilec in sam sodnik. Obsojeni sva bili vsaka na šest let zaporne kazni in odvzema državljan-skih pravic za ponovnih šest let. Pri razpravi sta bili tudi najjina »Kramarjeva teta« in Lina Maček. Ko sva odhajali iz dvorane, je skočila Lina k vratom in nama zakričala: »Bodita korajžni, vse mine!« V sodni dvorani je bila tudi prijateljica Magda Dolničar.

ODDELNIK ZA ZAŠTITO NARODA
MINISTRSTVO NARODNE OBRAZBE
OSNOVA ZA SLOVENIJO

Ljubljana, dne 23.VIII.1945.
Prejemni št.: K r s k Kristus
kazenska prijava.

31 907

V to šilou vojaškega sodišča
Ljubljanskega vojnega področja

Zaper

LJUBLJANA

Soper

KRISTINE Kristine, roj. hči Viktorja in Kristine "Anžreda, roj. 8.I.1.1924 v "Travjeki gori, samška, Slovenka, v.k., Jug. državljanica, poštne uradnica, izobrazba: mešana šola s dovršnim izpitom, trgovski tečaj in 2 leti obrabne šole, zadnje bivališča: Ljubljana, Šahterska 15, vlagamo

kazensko prijavo:

Izenovana je bila razpisana za pristajanja bega oz. domobranstva in ogrožena sverženica narodno osvobodilnega gibanja. Kot taka je od vsega početka odobravala in podpirala slootnaka dela domaših izdajalcev in okupatorjevih klapov. Bila njih zasupnica ter ovaduhinja zavednih pristavev in sodelavcev OF.

Skupaj s sestiro "ELIČ sta se leta 1942 včlanile v "Marijino Kongregacijo, ki je pod krinko verskega udejstvovanja vodila največabnejšo propagando in gonja soper OF. Udeleževali sta se vedno vseh sestankov in marijivo razpečavali bega oz. domobransko literaturo.

Skupaj s sestiro sta tudi stalno sbaajali s domobranskimi oficirji in vojniki. K njim na doma je sbaajal šupnik "JENKO, zmasi bega organizator in naročni izdajalec, ILIJAS Jože, domobranski oficir, RILJAK Kobilje, sloglasna izdajateljica in subitajleca političnih pripornic. Izenovana je isela ljubecensko re razmerje s domobranskim oficirjem "BUDJO Stankotom.

Mati in oče izenovane sta bila tudi zasupnica nasprotnika OF ter sta vedno izpravila željo, da bi te partizane vsaj enkrat hudič vzel. Vsa družina je ovajala aktiviste ih simpatizirajoče OF, od katerih je na ta način bilo mnogo zaprtih in interniranih.

Tik pred prihodom JA, je izenovana kot bolničarka domobranskih ranjencev poskušala pobegniti in se s tem izogniti pravični kazni.

Kazensko prijavo je napisal Mitja Ribičič

- 2 -

220-~~10~~ 10/45 3
~~10/45 3~~

Imenovana gornje navedbe popolnoma priznava, kot prišo je zadržati STRNIŠA Antona, Slapničarjeva5.

Predlagamo, da se zoper imenovano uvede kazensko postopanje in da se jo strogo kaznuje.

Smrt fašizmu - Svoboda narodu!

Pomočnik načelnika - major:

Mitja Ribič

Kazensko prijavo je napisal Mitja Ribičič

Angela Vode

Nekoč sem bila premeščena v drugo celico. Ležale smo na golih tleh. V tej celici smo bile v glavnem »stare zapornice«, ki smo se med seboj poznale. Prihajale pa so tudi nove, med njimi Angela Vode in Pavla Hočevnar. Ko smo izvedele, da sta bili dolga leta članici Partije, posebno Angela Vode, smo bile nezaupljive. Že od sodišča dalje sem doživljala, da je Udba pošiljala med politične zapornice svoje ljudi, da bi vohunili. Zato nismo zaupale nikomur, za katerega smo izvedele, da je bil član KP.

Nekega dne sva se skupaj sedeči na tleh na golih deskah in naslonjeni na steno pogovarjali med drugim tudi o komunizmu. Takrat sem ji rekla, da sem vesela, ker nikoli nisem bila za komunizem, kot je bila ona. Ironija je, da zdaj obe skupaj sediva na mrzlih tleh rajhenburškega zavora.

Pozneje z Vodetovo nisva bili več skupaj v celici in o problemu Kominterne in komunizma nisva več razpravljali. Vsekakor pa je Vodetova, ki je bila po značaju nekoliko ostrejša, kot dolgoletna komunistka le s težkim srcem sprejela skupni zapor z večino ideoloških nasprotnic.

*Pozneje je Vodetova pisala med drugim tudi o našem zaporu v knjigi *Skriti spomin*²¹. V njej govori o mojih*

²¹ Angela Vode, *Skriti spomin* (Spremno besedo in opombe Alenka Puhar), Ljubljana 2005.

Rehabilitacija

Montirani procesi in njihovo razkritje so Kristo zadnja leta pred smrtjo zelo zaposlovali. Z vso vnemo se je lotila dokazovanja, da so bili ljudje po nedolžnem obsojeni. Zato je sprožila nešteto obnov postopka, ki so se vse končale v prid nekdanjim obsojencem.

Nekaj tednov po tistem, ko je dobila sodbo o najini oprostitvi, je aprila 1996 na zelenjavnem trgu srečala Draga Šumaka. Ko jo je spraševal o meni in starših, ga je želela povabiti na kavico, pa ni sprejel, ker se mu je mudilo. Zato mu je Krista novico, da sva bili rehabilitirani in da sva po krivici toliko let pretrpeli v zaporu s prisilnim delom, povedala kar tam. Ko je to izvedel, ji je rekel, da je bil on v starem sistemu zgolj zasliševalec, sodili pa da so drugi. Tedaj mu je Krista odgovorila, da to ni res, saj da je bil visok funkcionar, kar je razvidno iz dokumentacije.

Med prvimi bi moral biti zaslišan pred Komisijo za povojne poboje in pravno dvomljive procese prav Drago. O tem piše tudi časopis *Slovenec* 2. junija 1995. »Drago Šumak se je pisno opravičil, da se zaradi zdravstvenih razlogov zaslišanja ne more udeležiti. Komisija se je zato odločila, da ga bo zaslišala na njegovem domu. Doma je iz Ljutomera in že med vojno je bil partizanski sodnik in tožilec. Po koncu vojne je bil najprej pri Ozni

Kristina Krek, roj. Mrak
Ljubljana, Šarhova 12

Ljubljana, 24.11.1992

REPUBLIŠKO JAVNO TOŽILSTVO
L j u b l j a n a

2 * 1992

Zadeva: Ko 49/45-32, Viktor Mrak.

Podpisana Kristina Krek, roj. Mrak, roj. 8.1.1924 v Kranjski gori, stalno bivajoča Ljubljana, Šarhova 12, sem hčerka Viktorja Mrak, roj. 24.4.1896 v Bači pri Mostu na Soči, do leta 1945 stanujoč Ljubljana, Šušteršičeva 15, nazadnje bivajoč Avstrija, Spittal a/d Drau, umrl 24.8.1966.

vlagam predlog za

ZAHTEVO ZA VARSTVO ZAKONITOSTI

Iz sodbe Ko 49/45-32 od 9.10.1945 je razvidno, da je Okrožno sodišče v Ljubljani o mojem očetu Viktorju Mrak

razsodilo

Obtoženci:

Str. 2 ad lo. Mrak Viktor, podpreglednik finančne kontrole pri glavni carinarnici v Ljubljani, sedaj na begu,

so krivi

Str. 5 ad lo. Mrak Viktor, da je kot zagrizen pristaš BE-GA srametil partizanski pokret, torej za časa vojne politično sedeloval z okupatorjem in domačim izdajalci ter tako škodoval ugledu ter časti slovenskega naroda ter njegove odgovornosti; zakrivil je s tem zloč. po čl. 2 a zknč.

zato se

slededeči obtoženci

obsojajo

Str. 6 ad lo. Mrak Viktor pa po čl. 3 zknč. s smiselno uporabo ZVK na odvzem svobode s prisilnim delom za dobo 2 let in na izgubo narodne časti za dobo 3 let.

R A Z L O G I :

Str. 13 ad lo. Mrak je na begu. Dejanje je dokazano po pričah Dremelj Francu in Zore Stanetu. Pri odmeri kazni se je kot olajšilna okolnost upoštevala obtoženčeva dosedanja neoporečnost, dočim ni bilo obtežilnega ničesar.

Ljubljana, 9. oktobra 1945 - Baričević

Zahteva za varstvo zakonitosti, ki jo je vložila Krista za očeta

Pričevanje Emilije Potokar

Spoštovana gospa Jelka!

V Ljubljani, 9. 8. 2008

Oprostite, ker Vam šele danes pošiljam podatke o moji mami. Moja mama je bila s sodbo Okrožnega sodišča v Ljubljani dne 20. 2. 1946 obsojena na desetletni odvzem prostosti s prisilnim delom in na dve leti odvzema političnih državljanskih pravic. Sodbo je prestajala do aprila 1947 v KPZ v Begunjah, nato pa od 19. 10. 1950 v Rajhenburgu, ko je bila pogojno izpuščena po nešteti prošnjah za pomilostitev, ki jih je vložil naš Leopold Potokar. Sama sem od trinajstih mesecev starosti do vrnitve mame iz zapora preživela pri starih starših na kmetiji na Dolenjskem. Mamo sva z očetom občasno obiskovala v zaporu. Obiski so bili za vse zelo travmatični, pri meni povezani z jokom in strahom pred »tujo žensko« (kar je zame takrat bila moja mama). Tudi po njeni vrnitvi iz zapora, ko sem se vrnila v Ljubljano k staršem, je bilo za vse tri zelo težavno. Mama je bila bolehná, nervozna in prestrašena. Ponovno se je zaposlila lahko šele 15. 8. 1957.

Okrožno sodišče v Ljubljani je obsojeno Emilijo Potokar dne 18. 2. 1999 oprostilo obtožbe. Neupravičeno odvzeta prostost – v trajanju 4 leta, 8 mesecev in 4 dni.

Pričevanje Francke Grdadolnik

(Francka Grdadolnik je umrla.)

Popis mojega zaporniškega življenja

Aretirali so me 1. junija 1945. Odpeljali so me v Logatec. Zaprli so me v klet, kjer je bila po tleh samo zbita zemlja. Z mano je bila aretirana še ena, sicer pa so bili notri že štirje moški. Spali smo na golih deskah brez vsake odeje. Ves čas, kar sem ga prebila v logaških zaporih, se nisem niti enkrat umila. Jest smo dobili le enkrat na dan. Bilo pa je zelo slabo. Posušena zelenjava s perjem in doma sicer neuporabno krmo. Potem so to skuhali in to smo jedli.

Ko so me premestili v Šentvid nad Ljubljano, ni bilo nič boljše, še slabše. Bilo je toliko uši, da je ves čas samo grizlo in pikalo. Tudi hrana ni bila nič boljša. Nekajkrat v tem času pa smo se tudi umili. V »sobi« nas je bilo 30. Tu so me tudi zasliševali. Oddahnili pa smo se nekoliko, ko je prišla amnestija. Obsojena sem bila na smrt z ustrelitvijo, po amnestiji pa so mi spremenili na 15 let prisilnega dela in odvzem državljskih pravic za dobo deset let. 14. avgusta 1945 so nas poslali v Kočevje na prisilno delo.

Tu pa smo garali. Od začetka je bilo še znosno. Vsako jutro smo šli v mesto. Razporedili so nas k družinam,

nami. Smilili so se mi v svoji revščini in v nemiru, ki so ga nosili v sebi ter bruhalo navzven. Kadar mi je bilo najbolj hudo, ko sem se počutila najbolj ponižano, sem v sebi čutila ponos, da mi nihče ne more vzeti, kar je za mene sveto. In Bog je bil vedno z menoj.

11. septembra 2008

Manca G. D.

Pripis:

Leta 1999 sem vložila zahtevek za priznanje žrtve vojnega nasilja (ŽVN). Občinska upravna enota mi je zahtevek zavrnila z utemeljitvijo, da sem pripadala organizaciji, »ki je bila na drugi strani in se je borila za doseg drugačnih ciljev; bila povezana tudi z Britanci in pričakovala osvoboditev Slovenije s strani zahodnih zaveznikov.«

Na pritožbo mi je Ministrstvo za delo, socialno skrbstvo in družino zahtevek pozitivno rešilo in priznalo status ŽVN.

Kazalo

Spremna beseda.....	5
Uvod	11
Kranjska Gora	14
Slovo od Kranjske Gore	25
Ljutomer.....	26
Radenci	29
Začetek diktature	30
Ormož.....	33
Skopje.....	35
Odhod iz Skopja.....	43
Ljubljana	47
Šola.....	50
Moste.....	56
Škof Rožman	58
Moj prvi zapor	62
Beg iz Ljubljane.....	74
Z ranjenci	81
Šentvid – škofovi zavodi	89
Svoboda brezpravja	92
Vrnjeni iz Vetrinja.....	94
Vojaško sodišče	102
Civilno sodišče.....	104
Prvo sojenje	111
Prvi božič v zaporu	117

Veliki petek 1946.....	121
Izdani Srbkinji.....	123
Drugo sojenje	126
Begunje	130
Zime na Gorenjskem	138
Lucija Gladek.....	142
Velika noč.....	144
Odhod iz Begunj	147
Rajhenburg	149
Angela Vode	156
Lepa soba	159
Prvi obisk	163
Poleti leta 1947.....	165
Samomor sojetnice.....	168
Podgane	171
Potres.....	174
Odhod iz Rajhenburga	176
Cesta bratstva in enotnosti.....	178
Rajić,	179
Repušnica.....	192
Gradiška	194
Rajhenburg II.....	195
Pred amnestijo.....	198
IZ ZAPORA DOMOV	203
Svoboda	203
Pri Gabrovških.....	207
Na Primorskem	210
Nazaj v Ljubljano.....	213
Slavija	217

Odhod v tujino.....	219
Kristina prva služba	238
Rehabilitacija	243
Pričevanje Emilije Potokar	255
Pričevanje Francke Grdadolnik.....	256
Pričevanje Francke Simončič-Podlesnik	260
Pričevajne N. N., Topolšica.....	263
Pričevanje Pavle Vrečaj, Lj.	266
Moja pot 1945–1950	269
Tončka Prošnik.....	274
Pričevanje	282

Zbirka ČAS IN LJUDJE

1. Jožko Kragelj: MOJE CELICE
2. Maksimilijan Ocepek: »DNI PREMIŠLJA, KI SO BILI ...«
3. Karel Wolbang – Jožef Kočar: REKVIEM ZA ORGANISTA
4. Alojz Žagar: V KOVAČNICI ŽIVLJENJA
5. Zdravko Bahor: LETA PREIZKUŠENJ
6. Franček Smole: ZAUSTAVLJENI DAVID
- 6 A. Melhior Golob: ZDRAVA PAMET, MOČNA VERA
7. Bogdan Kolar: V GOSPODA ZAUPAM
8. Marko Kremžar: MED SMRTJO IN ŽIVLJENJEM
9. Zdenko Lovše: NE JAZ, AMPAK BOG
10. Anton Strle – Tine Pleško: OSMOŠOLEC IZ VODAL
11. Ivan Lavrih: V PRIMEŽU REVOLUCIJE
12. Pierre Blet, D. J.: PIJ XII. IN DRUGA SVETOVNA VOJNA
13. Ivan Merlak: ZA CERKEV IN NAROD
14. Marko Kremžar: LETO BREZ SONCA
15. Stanko Kapš: V IMENU LJUDSTVA
16. Franc Hrastelj: NJEGOVA POT
17. Janez Zdešar: SPOMINI NA TEŽKE DNI
18. Franc Cerar: OD PARTIZANA DO ZLATOMAŠNIKA
19. Lojze Kozar ml.: MUČENEC OB MURI
20. Vinko Šega: DANO TISTO URO
21. Marko Kremžar: ČASI TESNOBE IN UPANJA
22. Jelka Dolinar: BRAZDE MOJEGA ŽIVLJENJA